

“Yeni Arkeoloji”den “Türkiye’de Eleştiri”ye: Güven Arsebük ile Bir Söyleşi

Oğuz ERDUR ve Güneş DURU

Yeni Arkeoloji: “Alet’in Arkasındaki Kızılderili”

Güven Arsebük: Şimdi çocuklar, Yeni Arkeoloji Amerika’da 1962 yılında Louis Binford ve karısının *American Anthropologist*’te yayınladıkları bir makale ile başlayan bir akım. “*New Archaeology*” diye ortaya çıktı, sonra “*Processual Archaeology*” olarak bilindi.

Her akım gibi Yeni Arkeoloji de durup dururken çıkmadı ortaya. Her akımın bir çıkış nedeni, bir çıkış zemini vardır. Zemin çok önemli. Nasıl 1859’da Darwin’in *The Origin of Species* birdenbire ortaya çıkmadıysa, o kitabın yayınlanıp İngiltere’de 19. yüzyılın ortalarında bir hafta üç baskı veya beş baskı yapması nasıl kendi kendine olmadıysa, *New Archaeology* de kendi kendine olmadı. Darwin Evrim’e kibrit çakan adamdır. Binford da Arkeoloji’ye kibrit çakan adamdır. Ama kibriti çakmak için ilk önce bir yere odun biriktireceksin, çalı biriktireceksin, ondan sonra onu yakacaksın. Binford da birikmiş bu çalıya kibriti yakan adamdır.

Ne vardı o dönemde de Yeni Arkeoloji ortaya çıktı? Bir kere Libby Arkeometrik tarihlendirme yöntemini buldu. Eğer o olmasaydı Yeni Arkeoloji olamazdı. İstatistik o dönemde Arkeoloji’de önem kazandı. Yine 1960’lar yavaş yavaş bilgisayarın ortaya çıktığı dönem.

Ve ilginçtir, Yeni Arkeoloji Amerika’da başladı. Zaten başka yerde de başlayamazdı. Neden Amerika’da başladı? Çünkü Kuzey Amerika’da Kızılderililer’den başka arkeoloji yok. Avrupa’da öyle mi? Hayır, değil. Eski Dünya’da Paleolitik’i var, Keltler’i var, Hititler’i var, Germanler’i var, Irak’ta Asur’u var, vesaire. Yani Avrupa’da bir arkeoloji zenginliği var, bir geçmiş var. Amerika’da yok.

Amerika’da bu arkeolojik zenginlik olmayınca, senin kazacağın tek yer bir kıızılderili köyüdür. Kızılderili köyünde de ne bulursun? Hiçbir şey bulmazsın. Yoktur çünkü. Ama sen eğer olayı saptırıp – kelimeyi seçerek söylüyorum – olayı *saptırıp* başka bir yöne doğru yönlendirirsen, o zaman sen o kıızılderili köyünden de pek çok şey bulursun.

Yeni Arkeoloji, sonra da *Processual Archaeology*, Avrupa’daki “*eser*” kavramına karşı çıktı. “*Avrupa’daki doğrudur, yanlıştır.*” tartışmasına henüz girmiyorum dikkat ederseniz. Yani kendi toprağında “*eser*” olsa eminim Amerika da buna karşı çıkmazdı. Ama eser olmayınca, bir el baltası olmayınca, bir Hitit heykeli olmayınca, bir Asur yazıtı olmayınca, dedi ki Yeni Arkeoloji: “*Arkeoloji’de önemli olan eser değildir! Önemli olan Arkeoloji’de insandır.*” Ve İngilizcesi’ni söyleyeceğim, önemli olan “*The Indian behind the artifact*” dedi. Yani, “*Aletin kendisi değil, aletin ardındaki kıızılderili önemlidir.*” dedi.

Öyleyse amaç ne? Amaç kızılderiliyi tanımak. Yani insanı tanımak. Peki sen insanı nasıl tanırsın, Yeni Arkeoloji'ye göre? Tırnak içinde “*eserleriyle*” değil, o eserleri oluşturmak için, yaşamını sürdürmek için yaptığı, kullandığı, yediği, içtiği, yaşadığı tüm nesnelerle tanırsın. Ve Yeni Arkeoloji eser kavramını mecburen kenara ittikten sonra – “*mecburen*” diyorum, çünkü yok – Kuzey Amerika'da, o adamların yedikleri bitkileri, kullandıkları kemikleri, avladıkları hayvanları, köyleri inşa etmek için kullandıkları sazları vesaireleri ön plana çıkardı.

Ve sanıyorum iyi de yaptı. Çünkü Arkeoloji gerçekten bir eser bilimi değildir. Ancak olaya bu açıdan baktığınız zaman Avrupa'da da herkes Binford'dan önce sadece eser peşinde koşuyordu. Pek çok arkeolog insanı tanımak için başka yöntemlerin olduğunu zaten yıllardır biliyordu ve uyguluyordu. Bunların başında mesela Girit'i kazan Evans gelir. O Girit'teki Minos Uygarlıkları'nı kazarken Giritliler'in yaşam tarzıyla ilgili verilerin de hepsini hesaba katmıştır. Eser Evans'ta ikinci plandaydı.

Yani, Yeni Arkeoloji Binford'ın dehasından oluşmuş bir şey değil. Binford ne yaptı? Binford bu anlayışı popülarize etti. Binford'ın yaptığı bence en önemli şeylerden bir tanesi de Arkeoloji'ye varsayımları ve teoriyi getirmesiydi. Ve bunu yaparken de bulgularından ziyade – işte kemik parçaları, bitkiler, binalar vesaire – bu bulguların yorumuna önem verdi.

Binford bu işle çok büyük bir sükse kazandı. Bu sükseyle birlikte 1962'den itibaren pekçok kişi de Binford'ı taklit etmeye başladı. Ve böylece Yeni Arkeoloji 1980'lere kadar devam etti.

Bu arada çeşitli teoriler ortaya atıldı. Ve bu teorilere genelde baktığınız zaman işin abartıldığı görüldü. Bu teorilerin amacı neydi? Bu teorilerin amacı evrensel kültür kurallarını saptamaktı. Tekrar ediyorum: *Evrensel Kültür Kuralları*'nı saptamak. Acaba evrensel kültür kuralı var mı? Çok büyük bir tartışma bu. Sen Arizona eyaletindeki bir Pueblo köyünü kazdığınız zaman oradan elde ettiği verilerle Kuzey Kutbu'ndaki İnuitler'in yaşamını açıklayabilir misin? Bir tanesi Arizona, bir tanesi Kuzey Kutbu. Eğer evrensel birisinin ötekisine eş olması lazım. Ama değil. O adamın yaşam tarzı başka, bu adamın yaşam tarzı başka. Neden? Çünkü çevre farklı, iklim farklı, içinde yaşadıkları ortam farklı. Yedikleri farklı, içtikleri farklı. Yaşamları farklı.

Daha sonra, çocuklar, bu abartılan evrensel kurallara “*Micky Mouse Yasaları*” denmeye başladı. Micky Mouse Yasası nedir? Bir saçmalık örneği. Bunlar dediler ki, mesela, abartarak bu örneği veriyorlar: “*Bir köyde yaşayan bireylerin nüfusu, o köydeki ev sayısı ile doğru orantılıdır.*” E tabii ki doğru orantılıdır! Büyük bir buluş değil ki bu! Bu Micky Mouse Yasası! Yahut, bu da onların kuralıdır, şimdi aklıma geldi: “*Bir zırai toplum ne kadar çok tahıl biriktirebilirse evlerdeki depo sayısı o kadar fazla olur.*” E, gayet tabii ya! Bu marifet değil ki. Bunlar böyle Micky Mouse Yasaları oluşturmaya başladılar. Ve sonra, çocuklar, bu yasalar ve bu evrenselleştirme olgusu Yeni Arkeoloji'nin ekstrem yaklaşımını durdurdu.

Yeni Arkeoloji bitti mi? Bitmedi. Yeni Arkeoloji anlayışı, insana önem verme, yahut Arkeoloji'yi Antropoloji'nin bir parçası olarak algılama şeklinde devam etti. Bu doğrudur. Ben de derslerimde zımnen – dikkat edin kelimeyi isteyerek seçiyorum – zımnen Yeni Arkeoloji uyguladım. Yani ben hep insanı ön plana çıkarmaya çalıştım.

Bu nedenle “*Yeni Arkeoloji bitti.*” denemez. Zaten mevcut olan bir şeydi. Ama ortaya bir kibrit çakılmıştı, o kibrit bir alev oluşturmuştu. O devam etti. Ancak 1980'den sonra bu Micky Mouse Yasaları yaklaşımı bitti Yeni Arkeoloji'nin. Ama Yeni Arkeoloji, tekrar ediyorum, satır aralarında oluşmaya devam etti.

Arkeoloji-Antropoloji İlişkisi ve Akademik Yapılanmada Avrupa-Amerika Farkı

“Yeni Arkeoloji ancak Amerika’da ortaya çıkabilirdi çünkü Kuzey Amerika’da ‘eser’ yok.” dedim. İkinci bir neden de Amerikan eğitim sistemiyle alakalı.

Avrupa’da Arkeoloji pek çok üniversitede Edebiyat Fakülteleri’nin bir bölümüdür. Yani sen prehistorya okumak istersen Avrupa’da, Almanya’da, Türkiye’de, Hollanda’da, Edebiyat Fakültesi’ne gidersin. Fen Fakültesi’ne ise Fransa’da gidersin. Yani, Arkeoloji Avrupa’da ya Edebiyat Fakültesi’nin bir parçasıdır, ya Fen Fakültesi’nin bir parçasıdır. Ama Amerika’da durum farklı.

Arkeoloji Amerika’da Antropoloji ana şemsiyesinin altında gelişti. Ve daima da Antropoloji’nin bir parçası olarak karşımıza çıktı. Bunun bir tek istisnası vardır, o da mensubu olmaktan da ayrıca onur duyduğum Chicago Üniversitesi’ndeki Oriental Institute’tur. Oriental Institute, Yakın Doğu’daki Arkeoloji’yi *arkeoloji* olarak ele alan bir yerdir. Neden? Çünkü kurucusu Alman etkisindedir de ondan. Yani Amerika’ya Avrupa kafasıyla gitmiştir de ondan. Ama Amerika’da üniversitelerin yüzde doksan dokuzunda Antropoloji bölümünün bir anabilim dalıdır Arkeoloji. Ve bu nedenle de *insan* çok önemlidir.

Sonuç olarak özetleyecek olursak, Yeni Arkeoloji 1962 ile 1980 arasında en şiddetli dönemini yaşadı. Ondan sonra Binford dahi bu yaklaşımından vazgeçmeye başladı. Örneğin 1983 baskısı *In Pursuit of the Past* diye bir kitabı vardır Binford’ın. O bile kendi yazdığı kitapta sözünü ettiğim extrem varsayımlardan uzaklaşıyor ve yine insanı ön plana çıkarmaya başlıyor.

Yeni Arkeoloji’nin 1960’lardan sonra bütün dünyada Arkeoloji’ye bakış açısını değiştirdiğine inanıyorum. Ama bunun tadını kaçırmamak gerektiği kanısındayım. Gayet tabii Arkeoloji’nin temeli insan. İnsan olmasa bir Hitit kabartması ne işe yarar? Ama bunu abartmamak gerektiğine inanıyorum.

Braidwood’lar Türkiye’ye Geliyor

Oğuz Erdur: Peki bütün bu bahsettiklerinizin, hem akademik yapının, yani Avrupa ile Amerika arasındaki farkın, hem de bu dönemde Yeni Arkeoloji’nin yarattığı tartışmaların Türkiye’deki yansımaları üzerine bir şeyler söyleyebilir misiniz bize?

Güven Arsebük: Çocuklar Türkiye tuhaf. Türkiye her zaman tuhaftır. Ben mesela hâlâ Türkiye’nin niye batmadığına, siyasi açıdan, şaşarım. Türkiye tuhaf olduğu için batmaz.

1960’lı yıllarda Prehistorya Anabilim Dalı’na, hocamız Halet Çambel’in katkılarıyla, Braidwood ve Bruce Howe Amerika’dan geldiler. 1964-1965 yıllarında iki yıl Türkiye’de kalarak İstanbul Üniversitesi’nde ders verdiler. Ve Çayönü’nün yüzey araştırmasını yapıp kazılarına başladılar.

Braidwood, dikkat edin, Chicago Üniversitesi’nden, Oriental Institute’dan. Oriental Institute’un ne olduğunu söyledim. Ama ne olursa olsun Antropoloji departmanından. Bineanaleyh, Braidwood 1960’lı yılların ortalarında Türkiye’deki Arkeoloji’ye “*The Indian Behind the Artifact*” kavramını getirdi. Ama o saçma teorileri değil. “*Köydeki ev sayısı birey sayısı birbiriyle doğru orantılıdır.*” gibi aptalca şeyleri değil de “*Yapılacak işin ardında insanı anlamak önemlidir.*” kavramını getirdi.

Ve Çayönü kazısı ile Türkiye’de Arkeoloji ilk defa – mücadele edin yabancı dilde bir sözcük kullanayım – “one-man show” olmaktan çıkmıştır. Bundan evvelki bütün kazılar ve ondan sonraki pek çok kazı bir “one-man show”dur. Ama Braidwood ve Halet Hanım’ın kazısında dikkat edecek olursanız yazılar daima çift imzayla çıkmıştır. Çabel-Braidwood, Braidwood-Çambel, önemli değil. Ve o kazıya yardımcı bilim dallarından elemanlar katılmıştır. Zoolog katılmıştır, botanikçi katılmıştır, iklimci katılmıştır, jeolog katılmıştır. Yani, Braidwood ve Çambel 1960’larda Türkiye’de, Arkeoloji’nin bir “one-man show” olmadığını göstermişlerdir.

Ama bu “one-man show” hâlâ devam ediyor! Bugün bile devam ediyor! İsim vermeyeceğim, isim veririm pek çok kişi alınır. Ama Türkiye’deki Türkler’in Arkeoloji yayınına bakın, tek bir adamın adı vardır ve hep odur, herşeyi yapan odur! Yani, Allah onu Hazreti Muhammed yerine arkeolog yapmış, Türkiye’ye göndermiş, üniversitede profesör olmuş, her bir şeyi o yapıyor. Yok böyle bir şey! Olamaz.

O kavramı ilk defa yıkan Braidwood’lar ve Halet Hanım’dır. Ve bence Yeni Arkeoloji’nin dolaylı olarak Türkiye’ye yansması; Arkeoloji’nin bir “one-man show” olmadığını, bunun muhtelif insanların birlikte çalışması sonunda elde edilen verilerin yorumu olduğunu, ve eser her ne ise, eserin dışında başka malzemenin de önemli olduğunu ortaya koyması şeklinde olmuştur.

Eğer Braidwood ile Çambel Türkiye’ye 1960’larda gelmeselerdi – Halet Hanım burada tabii, Braidwoodlar gelmeseydi – bugün bizim prehistorya laboratuvarında hayvan kemikleriyle uğraşan Japon kız, Hitomi burada olmazdı. Ya da ne bileyim ben botanikçi Füsün ablanız, Füsün Ertuğ olmazdı. Fevkalade kıymetli bir insan botanik açısından. O olmazdı. Yani bence Türkiye’ye getirdiği en önemli şey budur onların.

“Türkiye’de Antropolog Yok!”

Oğuz Erdur: Peki sözünü ettiğiniz akademik yapıların, Amerika ile Avrupa farkı açısından, Türkiye’ye yansması üzerine bir şey söyleyebilir misiniz?

Güven Arsebük: Hiçbir zaman yansımamıştır! Ayrıca yansımalarının leyhte ve aleyhte tartışması yapılabilir. Türkiye’deki Arkeoloji Anabilim Dalları eski sistemleriyle devam etmektedir. Şu anda tam hatırlamıyorum ama 17 belki de daha fazla üniversitede Arkeoloji vardır. Bu doğru bir şey midir, değil midir? Bence değildir, o ayrı bir olay. Ama bu bölümler yine Arkeoloji anabilim dallarını eski sistemin devamı olarak görmektedir. Birkaç istisna var. Galiba Bilkent’te bu biraz farklı. Boğaziçi’nde tarihin içinde geçiyor arkeoloji, birkaç kişinin çabasıyla.

Yani Arkeoloji’yi Antropoloji’nin bir parçası olarak gören Amerikan ekolü akademik olarak yansımamıştır Türkiye’ye. YÖK de buna el atmamıştır. Atsaydı, ne olurdu? Antropoloji’nin bir parçası olabilir miydi Arkeoloji? Olamazdı. Neden olamazdı, çünkü Türkiye’de antropolog yok! Türkiye’deki profesyonel antropolog sayısı bilmiyorum ya ondur, ya onikidir, ya onbeştir. Profesyonel anlamda, üniversitedekileri söylüyorum. Ankara Üniversitesi’nde Paleoantropoloji vardır. Bizde Taylan Hoca’nın sosyal antropolojisi vardır. Arkeoloji bunların bir parçası olurdu ve Türkiye koşulları içinde bence çok daha kötü olurdu.

Oğuz Erdur: Peki o zaman, biraz öncesine biraz da sonrasına giderek iki soru sormak istiyorum. Öncelikle biraz öncesini sorayım. Kişisel olarak siz nasıl başladınız Arkeoloji’ye? O dönemleri biraz anlatır mısınız? Nasıl bir motivasyonla başladınız? Ne umdunuz? Ne buldunuz?

Güven Arsebük: Bu çok şahsi bir soru. Ben arkeolojiye lisede, Robert Kolej’deki bir hocamın etkisiyle başladım. Benim zamanımda Robert Kolej’de, Hillary Sumner Boyd diye bir adam vardı ve bu adam bize edebiyat derslerine gelirdi. Ve edebiyat derslerinde Yunan Mitolojisi’ni, Yunan Tragedyaları’nı okuturdu. Hiçbir lisede okutulmayan şeyler bunlar. Ve ben Boyd’un etkisi altında kalarak liseyi bitirdikten sonra, babamın muhalefetine rağmen arkeolog olmak istedim. Babam da “*Tamam.*” dedi. “*Yani, ben katılmıyorum bu senin isteğine ama yaşam senin, ne istiyorsan onu yap.*” Ve ben 1958 senesinde klasik arkeolog olmak üzere İstanbul Üniversitesi’ne kaydoldum.

“Prehistorya mı! O Nasıl Yazılıyor?”

Bizim zamanımızda İstanbul Üniversitesi’nde şimdiki gibi anabilim dalları yoktu, “kürsüler” vardı. Ve bir esas sertifika, üç yardımcı sertifika alınırdı. Ben esas sertifika olarak Klasik Arkeoloji’yi aldım. Dediler ki abilerimiz Refik filan, – Profesör Refik Duru, o zaman abilerimiz onlar bizim – dediler ki: –Siz Klasik Arkeoloji alıyorsanız, bir de Prehistorya diye bir dal vardır. –Ne? –Prehistorya. –Nasıl yazılıyor? –Pe-re-ha... –Peki, peki. –Prehistorya diye bir dal vardır, onu alacaksınız. Bir de Ön Asya Arkeolojisi vardır, onu alacaksınız. Üçüncüsünü ne isterseniz alın. –Peki.

Biz Klasik Arkeoloji derslerine başladık. Arif Müfid Bey giriyor. Prehistorya dersleri ise, hiç unutmam, pazartesi sabahı saat 9:00-11:00 arası. Prehistorya dersine gidiyoruz, hiç kimse yok. Bomboş. Ne hoca var ne öğrenci. Mark Glazer benim sınıf arkadaşım, işte Amerika’da profesördür. Geçtiğimiz yıllarda gelip bizde de konferans verdi birkaç tane. Onunla beraber biz sınıfa giriyoruz, sınıf boş. Birinci hafta yok kimse, ikinci hafta yok, üçüncü hafta yok, dördüncü hafta yok, beşinci hafta yok, hiç unutmam, altıncı hafta. Bir buçuk ay geçmiş fakülte açılalı. Biz yine kimse yok diye sınıfa girdik ki kürsüde böyle kısa saçlı bir hanım oturuyor. Sırtında bir pelerin. Önünde bir çanta. “*Gelin, gelin.*” dedi. Biz de içeri girdik. “*Ben,*” dedi “*Doçent Dr. Halet Çambel. Sizin Prehistorya hocanızım.*”

Halet Hanım derse başladı. Çocuklar, bunu abartmadan söylüyorum: Kapıdan o sınıfa girdiğim zaman Klasik Arkeolog olmak niyetindeydim. Çıktığım anda Prehistorya Bölümü’nde okumaya karar vermiştim. Çünkü Halet Hanım prehistoryanın başka bir şey olduğunu anlattı bize o zaman. Klasik Arkeoloji’de Arif Müfid Mansel – çok büyük bir bilim adamıdır, bir dehadır – bize eser anlatırdı. İşte “*Apollo’nun şu heykeli. Parmağını yukarı kaldırmış. Başını sola çevirmiş, bilmemne.*” İşte, “*Şu heykeltraşın, bu heykeltraşın.*” filan. Halet Hanım ise olaya başka bir açıdan yaklaştı. Bugün bunu değerlendirdiğim zaman, “*İnsan açısından yaklaştı.*” diyeceğim. Onu nasıl yaptığını şu anda inanın hatırlamıyorum. Ancak geriye baktığım zaman Aşölyen el baltasının önemli olmadığını, önemli olanın o Aşölyen el baltasını yapan adam olduğunu ve o adamın onu niçin yaptığını bize anlatmaya başladı. Ve o andan itibaren Mark’la beraber anabilim dalımızı değiştirmeye ve prehistoryacı olmaya karar verdik.

Büyük kıyamet koptu gayet tabii. İşte kaleminden itirazlar geldi. “*Başladıktan sonra değiştiremezsiniz!*”ler, bilmemneler. Hatırlamıyorum nasıl oldu ama biz sonunda Prehistorya’ya geçtik. Ve Prehistorya okurken Klasik Arkeoloji’yi bu sefer yardımcı sertifika olarak almaya başladım. Ön Asya’yı da yardımcı sertifika alıyoruz.

Daha sonra başka bir şey oldu çocuklar: Biz üniversitesinin üçüncü sınıfındaydık Mark’la, bizde Sosyal Antropoloji diye bir bölüm açıldı ve başına da Profesör C. W. Hart getirildi. O dönem şimdiki gibi değil. Öğrenci az. Kişi çok daha önemli. Mark’la benim İngilizce

bildiğimi de üniversitede herkes biliyor. Dediler: –Siz gelin bakalım C. W. Hart’ın dersine girin, o sertifikayı alın. –Ya, niye alalım? Bize ne sosyal antropolojiden? –Yok, dediler, almaya mecbursunuz. –Sebep? –O dersi tercüme edecek adam yok, İngilizce’den siz tercüme edeceksiniz.

Biz Mark’la beraber C. W. Hart’ın Sosyal Antropoloji dersini almaya başladık. Ve tabii tercümesini yapıyoruz. Haftada dört saat. İki saatini Mark yapıyor, iki saatini ben yapıyorum. Daha sonra Mark kaçtı. “Arkadaş ben yapmıyorum tercümeyi.” dedi, bütün tercüme bana kaldı. Ve o tercümeyi yaparken de tabii o sertifikayı aldık. Böylece dördüncü sertifikamız da antropoloji oldu. Ve ben bizim fakülteden 1962 yılında Prehistorya’dan mezun oldum.

Diğer sorun neydi?

Oğuz Erdur: Braidwoodlar’dan öncesine sizin öğrenciliğinize gittik, şimdi de daha sonrasıyla ilgili bir sorum olacak.

Arkeoloji’nin sosyal taraflarıyla ilgili, *context*’iyle ilgili diyeyim, ortada yazılı fazla da bir şey yok. Son zamanlarda popüler dergilerde söyleşi tarzında bazı şeyler çıkıyor ama ortada kapsamlı akademik bir çalışma yok. Kabaca sınıflandıracak olursak, işte bir Cumhuriyet dönemi, Atatürk’ün ölümüne, hatta 1950’lere, tek partili dönemin sonuna kadar bir dönem var. Arkeoloji’yle milliyetçiliğin ilişkisi, ulus-devletin kurulma çabası içerisinde Hititler’e ve Sümerler’e duyulan ilgi, o dönemlerle ilgili söylenen şeyler var. Bir de işte, içinde yaşadığımız dönem olması sebebiyle herhalde, 1980 sonrasında olup bitenlerle ilgili bir şeyler biliyoruz. Ama bu ara dönem, yani 1950 ile 1980 arası dönemle ilgili bir takım boşluklar var kafamızda. Aslında bu konuşmaların gittiği yer, bizim de merak ettiğimiz yer biraz da oralarıydı. Zaten o yüzden konuya “*Yeni Arkeoloji*” ile başlayalım demiştik.

Şunu soracağım ben: “*New Archaeology*”den bahsettiniz. Türkiye’ye “*team-work*”un gelmesinden bahsettiniz. Arkeoloji’nin Doğa Bilimleri’nden yararlanmaya başlamasından bahsettiniz. Ve Arkeoloji’nin tek kişilik bir “*one-man show*” olmaktan çıkmasından bahsettiniz...

Güven Arsebük: Çıkmasından değil. Çıkması gerektiğinden bahsettim. Hâlâ devam ediyor!

Oğuz Erdur: ...Diğer tarafı da işin, antropoloji geleneği. Yani, onu da aslında biraz tanjantından sormaya çalıştım: “*Antropoloji-Arkeoloji ilişkisi nasıl yansıdı Türkiye’ye?*” diye. “*Yansımadı.*” dediniz. Yani Binford’la gelen, Yeni Arkeoloji ile gelen “*Aletin arkasındaki insan önemlidir.*” fikri, evet, bir şekilde bizimle beraber şu anda. Ama ya işin daha teorik tarafı? İnsanı düşünmeye yönelik olarak Arkeoloji’nin daha teorikleşmesi, daha antropolojikleşmesi, daha sosyal bilimleşmesi? Evet, 1960’lardan başlayarak Türkiye’de Arkeoloji’nin Doğa Bilimleri’yle bir birlikteliği var belki. Ama Sosyal Bilimler’le bir ilişkisi? Teoriyle ilişkisi? Bununla ilgili söyleyeceğiniz şeyler var mı?

Güven Arsebük: Yok! Yani, “*Söyleyeceğiniz var mı?*”ya “Yok.” demedim. İlişkiye “Yok.” dedim.

Çocuklar bakın, bütün bunlar insanların, bu işi yönlendiren insanların olaylara nasıl baktıklarıyla alakalı. Türkiye’de pek çok arkeolog Arkeoloji’yi kişisel şöhreti için bir araç olarak algılıyor. “*Ben bu kazıyı yapıyorum. Ben bu kazıyı yaptıktan sonra nasıl şöhret olabilirim?*” Amaç o. Bazı bireyler ise Arkeoloji’ye çok *multi-disciplinary* açıdan bakıyor ve olayı bu yönden ele alıyor. Bu da o işi yapan kişinin eğitimine bağlıdır. Yani “*eğitimi*” kelimesi belki yanlış. Dünya görüşüne bağlıdır.

“Türkiye’de Arkeoloji topallıyorsa eğer, kısa ayak Sosyal Bilimler’deki eksikliklerdir.”

Bizim Yarımburgaz kazısını yayınını ele alalım mesela. Burada Arsebük ve Özbaşaran bu işin arkeolojisini ele almıştır. Başka birileri arkeometrik tarihlemeyi ele almıştır. Bir başka grup mağaradaki travertenleri ve dış minelerini ele almıştır. Bir başkası jeoarkeoloji ele almıştır. Mağaranın deniz altında nasıl kaldığının jeolojisini bir başkası ele almıştır. Taş aletleri, küçük hayvan buluntularını, mağaradaki ayıları, bilgisayarı hep başka insanlar ele almıştır. Yani burada herkes bir şey yapıyor. Ve işte bu *multi-disciplinary* bir çalışma bence. Peki bunun ardında ne var? Demin söylediğim şey: Bunun ardında çalışmayı yöneten adamın *background*’u var. Dikkat edersen bende hiçbir sosyal taraf yoktur. Çünkü benim *background*’umda sosyal yaklaşım yok. Sosyal yaklaşım olması kötü mü? Hâşâ! Çok iyi bir şey. Ama ben onu bilmediğim için, ve ben o şekilde yetiştirilmediğim için, o şekilde eğitilmediğim için, ona önem vermiyorum değilim, ama ben onu buraya almıyorum.

Senin soruna Oğuz diyebileceğim şey şu: Türkiye’de Arkeoloji’nin sosyal yanı en büyük eksikliklerinden bir tanesidir. Ve eğer Türkiye’de Arkeoloji topallıyorsa – tartışılabilir, topallıyor mu, topallamıyor mu, bilmiyorum – ama eğer topallıyorsa kısa ayak Sosyal Bilimler’deki eksikliklerdir.

Güneş Duru: Prehistoryacıların genelde söylediği gibi “*Türkiye’de interdisipliner arkeoloji Braidwood’la başlar ve bu son derece önemlidir...*” Ki hakikaten de çok önemli. Fakat sizin de çok iyi bildiğiniz gibi bugün Türkiye’de hâlâ bu metodlardan haberdar olmadan kazı yapan arkeologlar var. Ya da haberdar olup da uygulamayan, Arkeoloji’nin Doğa Bilimleri’yle ilişkilerine aldırış etmeyen arkeologlar var. Bunun haricinde de sadece Doğa Bilimleri’yle ilgilenen arkeologlar var Türkiye’de. Bunu özellikle söylüyorum. Sizin de söylediğiniz gibi, Arkeoloji’de Sosyal Bilimler ayağının kısa kaldığını vurgulamak için. Bu ayağın kısa kalmasında Fen Bilimleri perspektifinin çok yoğun olarak kullanılması etken midir sizce? Yoksa başka nedenler de var mıdır?

Güven Arsebük: Hayır. Daha evvel de söylediğim gibi bence bu tamamen o işi yapan adamın eğitimiyle ilgili bir şey. Ben kendimden örnek verdim. Mesela ben Sosyal Bilimler’den ziyade, Doğa Bilimleri’ne önem veriyorum. Çünkü benim yurtdışındaki eğitimim o şekilde oldu. Yoksa bunun ardında ben başka bir şey görmüyorum. Bu sadece olaya o adamın bakış açısı.

Arkeoloji’de neden Teori yapılmıyor?

Güneş Duru: Peki teori konusunda – yani doğa bilimleri metodlarının uygulaması anlamında değil de, daha yazınsal bazda, teorik bazda, ya da metodolojinin etrafında dönen teorik tartışmalar bazında – Türkiye’de bugüne kadar pek de bir şey söylenmemiş olduğunu görüyoruz. 90’lardan sonra da “*Sosyal Arkeoloji*”nin eksikliğini, Arkeoloji’nin hâlâ Sosyal Bilimler’le ilişki kurmadığını görüyoruz. Arkeoloji’nin içinden gelen herhangi bir teorikleşme çabasının olmamasının neye bağlıyorsunuz? Hiç kimse neden bir şey yazmadı? Arkeoloji’de teori neden bu kadar eksik?

Güven Arsebük: Eğitimden, çocuklar. Yani “*Eğitim eksikliğinden.*” demiyorum, dikkat edin. “*Eğitimden.*” diyorum. Yani Türkiye’de, demin de söyledim, Arkeoloji Sosyal Bilimler’e yönelik bir uzmanlar grubu tarafından yönetilmez. Daha ziyade ya Sanat Tarihi kökenli uzmanlar tarafından yönetilir, mesela, isim vermek yine istemiyorum ama Türkiye’deki pek çok ünlü kazıyı yöneten kişilerin Arkeoloji’ye yaklaşımı Sanat Tarihi açılarından. İşte “*Şu heykel*

şurada güzeldir, şu heykel şurada iyidir.” Yahut da, demin de söylediğim gibi, Doğa Bilimleri açısından eğitilmiş kişiler tarafında yönetilir.

Bakın çocuklar, Klasik Arkeoloji’de heykel peşinde koşmayan ve bir dönemin normal halkının yaşamını araştıran son yıllardaki kazı hangisidir, biliyor musunuz?

Oğuz Erdur: Sagalassos.

Güven Arsebük: O olağanüstü bir şey! O adam harika, o Belçikalı. Fevkalade bir şey, o ayrı bir şey. Türkleri düşünüyordum ben. Bizim Türkler’de hangisi biliyor musunuz? Perge. Haluk Abbasoğlu’nun kazısı.

Haluk Bey, son zamanlarda, son altı-yedi yıldır halkın oturduğu mahalleyi kazıyor. Halkın oturduğu mahallede Apollon heykeli çıkmaz. Halkın oturduğu mahallede büyük Zeus’un altarı çıkmaz. Ne çıkar? Ev çıkar. Hela çıkar. Helanın yanında mutfak çıkar. Öbür tarafta silo çıkar. Yani Perge kazısının Klasik Arkeoloji açısından bence son zamanlardaki en büyük önemi halka inmesidir. Yani halka yönelik arkeolojiyle ortaya çıkmasıdır. Halka inmesi demekle, bizim solcuların kullandığı anlamda kullanmıyorum “halk”ı. Yani, normal yaşam düzeyindeki konut alanlarının incelenmesi açısından diyorum.

Onun için, tekrar ediyorum, sosyal yönünün eksik kalması, bu yöndeki arkeologların dünya görüşünden ve eğitiminden kaynaklandığı kanısındayım. Mesela kendimi örnek veriyorum. Ben bu yönden çok eksikim. Ve eksik olduğum işi de yapmam. Yapmamam doğru mudur? O ayrı bir şey. Ama ben daha çok *Natural Science* bilirim. Onun için benim ekibimde daha çok *Natural Science*’çı adam olur. Bu kadar basit. Öbürü olsa o kötü mü? Hayır, çok iyi! Keşke olsaydı. Ama ben bilmiyorum. Anlatabiliyor muyum?

Güneş Duru: Şimdi sizinki çok açık yürekli bir yaklaşım. Yani “*Ben bunu bilmediğim için yapmam.*” diyorsunuz ve “*Hakikaten bilen biri olursa buyursun yapsın.*” diyorsunuz.

Güven Arsebük: “Helal olsun. Aferim!” derim.

Güneş Duru: Ama malesef “*Buyursun yapsın...*”dan başka bakış açıları da var. Bazıları da kestirip atıyor, biliyorsunuz. Bazı Arkeologlar tamamen işin bu kısmını yok sayıyorlar. Sizin açık yürekli yaklaşımınızın tersine “*Bu ne ki? Bu arkeoloji değil!*” diyenler var. Örneğin Çatalhöyük’le ilgili olarak. Köyle, şehirle vesaire ile ilişkilerini de düşünmeye çalışan bir yaklaşım oradaki. Yani doğrudur, yanlıştır, eksiktir, tartışılacak çok şey var ama önemli olan orada farklı bir şeyler var. Oysa buna dışarıdan “*Bu arkeoloji mi ki!*” diyen pek çok arkeolog var.

Güven Arsebük: Bakın çocuklar. Çeşitli patlıcan yeme usülleri vardır. Yoğurtlu yersin. Şişin arasına koyup patlıcanlı kebab yersin. Oturtma yaparsın, kıymayla yersin. Arkeoloji’nin de çeşitli yaklaşım ve yöntemleri vardır. Yani “*Bunun bir tanesi öbüründen daha iyi, bir tanesi öbüründen daha kötü.*” diyemezsin. Binaenaleyh, yani ben patlıcanı oturtma olarak seviyorsam bu benim yargımdır. Ama sarmısaklı yoğurtlu patlıcanı da isteyen afiyetle yesin.

Arkeoloji’nin sosyal yönünün eksik olması hepimizin kabul ettiği bir şeydir. Ve bunu yapabilecek, abartmadan, Micky Mouse kurallarını uygulamaya kalkmadan yapabilecek insanların yapmasında da yarar vardır. Ama saçmalamadan. “*Ne kadar çok tahıl elde edilirse, o kadar çok silo vardır.*” gibi anlamsız formüller ortaya atmadan bunu yapabilecekler varsa yapsınlar. Yapılmasının da doğru... ya da “doğru” demeyeyim de “yararlı” olduğu kanaatindeyim. Ya da halbuki niye doğru olmasın? Doğrudur da ama yani bence daha çok “yararlı.” Anlatabiliyor muyum? Bence faydalı bir şey. Ama yapabilen yapsın. Ben yapamam.

Oğuz Erdur: Ben Arkeoloji’nin Toplum’la ilişkisine dair bir soru sormak istiyorum. Aklıma şu örnek geldi: TÜBA’nın, 94’ten beri galiba, bir takım kamuoyu bildirileri var. İşte basın yoluyla mı artık, nasıl oluyorsa. TÜBA’nın internet sayfasında 20 küsür tane var bu bildirilerden. Bunların içinde benim dikkatimi çeken iki tanesi Evrim Teorisi’yle ilgili. Yani söylemek istediğim burada çok net bir şekilde topluma bir şey söyleme çabası var. Bu örnekten de Arkeoloji ile toplumun diyaloguna gelmek istiyorum. Ya da dialogsuzluğuna. İlişkisine. Ya da kopukluğuna bu ilişkinin. Bu konuda ne düşünüyorsunuz? Bunun sebepleriyle ilgili, doğruluğu ya da yanlışlığıyla ilgili...

Güven Arsebük: Bu TÜBA’nın ele aldığı Evrim olayı kitap olarak da yayınladı... Ama şimdi elmalarla armutları karıştırmamak lazım. TÜBA’nın bu yayını maalesef son zamanlarda gelişen bir takım yaklaşımlara bilimin yanıtı. Bazı çevrelerin kendi menfaatleri için Evrim’i yok varsaymalarının bence bilimsel, doğru, haklı, olması gereken, olmazsa olmaz yanıtı. Onun için bunu ben çok normal kabul ediyorum. Bu bilimsel bir şey. Yani bu TÜBA’nın görevi. Arkeoloji TÜBA’nın görevi değil. Bu bilim. TÜBA bunu yapmakta görevli. Ama Türkiye Arkeoloji’ni yönetmekte görevli değil. Daima takdir ettiğim, gücüne her zaman hayran olduğum Ufuk Esin, TÜBA’nın Arkeoloji bölümünü bir takım kazıları organize etmeye yöneltiyor. Biliyorsunuz; hem Buldan’da, hem Birecik’te. Buna TÜBA Ufuk olmasaydı girer miydi? Girmezdi, o ayrı bir şey. Yani o Ufuk’un sayesinde olmuş bir şeydir, Ufuk’un büyüklüğü, Ufuk’un bilimadamlığı sayesinde olmuş bir şeydir, kabul etmek lazım. Ama bu TÜBA’nın işi değil. Yaratılışçılık ise TÜBA’nın işi çünkü ortada bilim var ve bilim dışı kişiler var. Arkeoloji’de böyle bir durum yok. Arkeoloji’de bence bu işi kendine basamak oluşturmak isteyen bir takım aç gözlü arkeologlar var. Yani kendilerini ön plana çıkarmak isteyen.

Oğuz Erdur: Peki genel olarak Arkeoloji ile Toplum arasındaki diyalogun kopukluğuyla ilgili bir rahatsızlığınız ya da bununla ilgili bir yorumunuz var mı?

Güven Arsebük: Arkeoloji’nin Türkiye’de toplum tarafından nasıl anlaşıldığına bakmak lazım. Türkiye’de Arkeoloji define avcılığıyla karıştırılan bir şey. Çoğu kişiye göre arkeologlar mezar kazıcılarından, buluntuları da defineden ibaret.

“Arkeoloji ile Toplumun diyaoloğu kopuk değil. Olmayan şeyde kopukluk olmaz!”

Biz Yarımburgaz’da Mihriban ile, kulağı cınlasın, üç yıl çalıştık. İnsanlar orada saklı olan 40 ton altını değil de bir takım hayvan kemiklerini aradığımıza ancak üçüncü yılın sonunda inandılar. Daha doğrusu inandılar mı, inanmadılar mı bilmiyorum ama en azından orada altının olmadığını kabul ettiler.

Onun için “Türkiye’de Arkeoloji ile Toplum arasında bir dialog kopukluğu var.” demek yanlış. Çünkü ortada diyalog yok. Diyalog olmayınca kopukluk olmaz. Türkiye’de Arkeoloji toplum tarafından başka türlü algılanıyor. Bunun temel nedeni de yine bizim arkeologlarımızda aranmalıdır. Arkeologlarımız, Türkiye’de Arkeoloji’yi halka yönelik bir hale getirmemişlerdir. Halka yönelik hale getirmek iki şekilde olur. Ya bunu çok bayağı bir şekilde, çok vulgar bir şekilde yaparsın. Yahut da popularize ederek yaparsın.

TÜBİTAK’ın çıkardığı *Bilim ve Teknik Dergisi*’ni bilirsiniz. Orada eskiden Zafer Karaca diye bir editör vardı. Dünyada tanıdığım en akıllı, en efendi insanlardan bir tanesi. O Arkeoloji’yi popülerize etmek istedi. Yani bayağılaştırmadan popülerize etmek istedi. Ve birkaç kişiye yazı

yazıp makale istedi. Zafer'in çağrısına cevap verip *Bilim ve Teknik*'e yazı veren çok az arkeolog vardır. Onun için yani Arkeoloji ile Toplum'un arasındaki kopukluğun baş suçlusunu ben yine kendi meslektaşlarım olarak görüyorum.

Oğuz Erdur: Peki ben yine *context*'le ilgili bir iki yorum soracağım size. Arkeoloji'nin genel bilgi *context*'iyle ilgili. TÜBA, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü. Bunlar yeni oluşumlar. Bir de tabii 80'lerden sonra kurulan YÖK var. Öteki tarafta da Üniversite ve bölümler var. Bunların arasındaki ilişkileri arkeoloji bağlamında nasıl değerlendiriyorsunuz? Biraz geniş ve zor bir soru belki ama...

Güven Arsebük: Yok. Gayet rahat bir şekilde, çok kısa olarak "Yok." diyorum.

Şimdi çocuklar bakın, her zaman söylediğim bir şeydir: Türkiye'de bireyler kişisel menfaatleri için iş yaparlar. Bu sadece arkeoloji için değil, herşey için geçerli. Türkiye'de bireysel iş esastır.

Çok önemli bir şey: En son TÜBA toplantısında idim, birisinin TÜBA üyeliği oya konuyor. Yani orada TÜBA'da birisini üye seçmek için el kaldırıyor. Fizikçi arkeolog hakkında, arkeolog tıpçı hakkında oy kullanıyor. Ne kadar doğrudur, o da ayrı bir olay. Bir adamın, hatırlamıyorum şimdi, tamamen uyduruyorum, 70 tane makalesi var. Bu 70 tane makalenin de 4 tanesi adamın tek başına, 66 tanesi biriyle ya da birleriyle ortak. Biri çıktı dedi ki, "Biz bu adamı nasıl TÜBA üyesi yapabiliriz! Bu adamın 4 tane makalesi var!" Ne 4 tane, adamın 70 tane makalesi var! Yani, bizdeki zihniyet bir başkasıyla birlikte yapılan çalışmayı o adamın işi saymamak ve onu ikinci sınıf olarak görmek.

"Arkeoloji'deki kopukluğun nedeni, Türkiye'de insanların kişisel şöhretleri ve menfaatleri için uğraşmalarıdır!"

İşte bizdeki hata budur. Yani Türkiye'deki arkeolojik çalışmaların birbirinden kopuk olmasının nedeni, Türkiye'de insanların kişisel şöhretleri, kişisel menfaatleri için uğraşmalarıdır. Menfaat her zaman parayla olmaz, başka menfaatler de var. Konferans verirsin, yurtdışına çağırılırsın, falan filan. Yani, kişisel menfaatler ön plana alındığı için, Türkiye'de Arkeoloji'de kopukluk vardır. Bu kopukluğu ardında da herkesin kendi oyununu kendi kuralına göre oynaması yatar. Bunun için YÖK'le, TÜBA'yla Üniversiteler arasında ilişki yoktur.

Hatta bir adım daha ileri gideceğim, üniversitenin bilim dallarının, aynı bilim dallarının içindeki bireyler arasında bile birlik çoğu zaman yoktur. Pek çok üniversitenin bilim dalında profesörle doçent kavgalıdır, doçentle baş asistan kavgalıdır, baş asistanla asistan kavgalıdır. Ve değil birlikte bir iş yapmak, insanlar birbirlerinin kuyusunu kazarlar. Türkiye'deki pek çok üniversitenin özelliği budur. Bunun bir tane istinası vardır, tekrar altını çizerek söylüyorum. O da İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi'ndeki Prehistorya Kürsüsü'dür. Prehistorya Kürsüsü'nde bu çatışma hiçbir zaman diğer üniversitelerin düzeyine çıkmamıştır. Dikkat edin, "Yoktur." demiyorum. Ama bu çatışma hiçbir zaman o düzeye çıkmamıştır. Binaenaleyh, bunların içinde en iyisi, en makulü bence, mensubu olmaktan daima onur duyduğum İstanbul Üniversitesi Prehistorya Kürsüsü'dür.

Güneş Duru: Prehistorya Kürsüsü demişken, ben birkaç kişisel soru sorabilir miyim? Sizin alışılmış olandan farklı bir tavrınız var. Biraz kendi dünyanızda yaşıyorsunuz. Yani tırnak içerisinde

söylüyorum. Eleştiri anlamında söylemiyorum. Biraz Prehistorya Anabilim Dalı’nın genel bütünlüğünden uzak bir köşede. Prehistorya Anabilim Dalı’ndaki insanların bütün amacı kazı yapmaktır. Bugün de herkes kazı yapıyor, bildiğiniz gibi. Sizin Yarımburgaz’dan sonra herhangi bir kazı girişiminiz yok. Nedir bunun sebebi? Bir de özellikle “*Kendi isteğimle emekli oldum.*” diyorsunuz her yerde. Gerçi siz de şimdi söylediniz, ben de yakından tanıyıyım bunun: Prehistorya Anabilim Dalı’nda çok büyük problemler yoktur kendi içerisinde. Ama sizin bu tekbaşinalığınızın, ondan sonra da bence erken olan emekliliğinizin bir sebebi var mı?

Güven Arsebük: Çok rahatlıkla, açık gönüllülükle dile getireceğim: Ben her arkeoloğun mutlaka kazı yaparak eşinmesi gerektiğine inanmıyorum. Ben “*Bir arkeolog Türkiye’ye kazı yapmanın dışında da yararlı olabilir.*” düşüncesindeyim. Ve benim kazı yapmaya bayılmayışımın, her dakika kazı yapmayışımın sebebi, bunun yerine öğrenci yetiştirmenin daha yararlı olduğuna inanmamdır. Ben öğrenciyi yetiştirmenin daha doğru olduğuna inanıyorum.

İkincisi, öğrenci yetiştirilebilir mi? Evet, öğrenci yetiştirilir. Pek çok kişi iddia eder ki, Türkiye’de artık öğrenci yetiştirmek zorlaşıyor. Haklılar. Ama elinizde bir hamur varsa, siz o hamur neyse ondan bir şey yapabilirsiniz. Eğer hamurunuz milföy hamuruysa, siz o hamurdan milföy yaparsınız. Eğer elinizdeki hamur su böreği hamuruysa, siz ondan su böreği yaparsınız. Ama ya su böreği, ya milföy yaparsınız. Yani ben öğrencinin yetiştirilebileceğine inanıyorum ve ben öğrenciyi bir takım kavramların verilebileceğine inanıyorum. Ben öğrencilere öyle kavramlar vermişim ki... ben ayrıca bir şey daha söyleyeyim, sen demin onu nezaketen söylemedin: Ben gayet aksi, gayet sert, gayet berbat bir adamımdır.

Oğuz Erdur: Estağfurullah.

Güven Arsebük: Bütün bunlara rağmen ben emekli olduktan sonra öğrencilerimden şimdiye kadar almadığım bayram tebriklerini, şimdiye kadar almadığım yılbaşı tebriklerini, şimdiye kadar almadığım e-mailleri alıyorum. Yani demek ki öğrenci benim ne yapmak istediğimin bilincinde olmuş. Bu senin birinci sorunun yanıtı. İkinci sorun, “*Kendi isteğinizle niye emekli oldunuz?*”

Oğuz Erdur: Yani “*Bir kırgınlığınız mı var?*”

Güneş Duru: Yok. Kırgınlık olarak söylemiyorum bunu. Genelde Prehistorya’da, biliyorsunuz, ekipler vardır. Ve o ekipten yetişen insanlara bağlı olarak “*onun adamı, bunun adamı*” anlayışı vardır. Siz de zamanında başka bir ekipteydiniz öğrenciliğinizde ve...

“Benim zamanımda öyle ekip olmadığı gibi biz birbirimize de itimat ederdik.”

Güven Arsebük: Hiç değil! Bizim zamanımızda hiç öyle ekipler filan yoktu. Halet Hanım vardı. Hatta bakın, size bir şey anlatayım çocuklar, biz Mark’la birlikte fakülteyi bitirdik. Halet Hanım dedi ki: “*Güven, ikinizi de asistan alacağım. Yalnız ilk önce Mark’ı almak mecburiyetindeyim. Çünkü Mark musevi. Seni asistan alırsam daha sonra Mark’ı asistan alamam. Onun için ben önce Mark’ı asistan alacağım. Sen de bu arada askere git.*” “*Tamam.*” dedim, ben askere gittim. Mark’ı asistan aldı Halet hanım. İki sene sonra benim askerliğim bitti. Bizim zamanımızda 24 aydı askerlik. Ama ben askerdeyken ilk Kıbrıs çıkartması oldu, İsmet İnönü’nün zamanında. Bizim askerliğimiz de 26 aya çıktı, 26 ayda bitirdik biz askerliğimizi. Sonra döndüm, Halet Hanım beni asistan aldı.

Yani sana söylemek istediğim şu, Güneş: Benim zamanımda öyle ekip filan olmadığı gibi biz birbirimize de itimat ederdik. Yani, ben Mark'a itimat ederdim, Mark bana itimat ederdi, biz Halet Hanım'a itimat ederdik. Yani, bizde öyle ekipler yoktu. Asistan alınmak için kim gerçekten layıkta o alınırdı. Ve Halet Hanım, Mark musevi olduğu için, "Güven," dedi, "*ben onu almak mecburiyetindeyim. Çünkü seni alırsam ben, daha sonra onu alamam.*"

Oğuz Erdur: Onu ben anlamadım. Neden?

Güven Arsebük: Türkiye'de musevi, yani yabancılara hep ters bir bakış vardır. Ben asistan olsaydım, Halet Hanım ikinci asistanını bir musevi alamazdı. Ama Halet Hanım'ın asistanı musevi, ikinci asistan da Güven. O zaman tamam. Kimse itiraz etmez. O nedenle.

Arkeoloji'de Türkler ve Yabancılar

Oğuz Erdur: Madem laf oraya geldi... Arkeoloji çok enteresan bir şekilde, kazılar sebebiyle, diğer disiplinlerden çok daha fazla yabancılarla içli dışlı olan bir disiplin. Türkiye bağlamında konuşuyorum. Türkiyeli arkeologların yabancılarla ilişkileri konusunda ne diyeceksiniz? Yani, bir taraftan tabii çok bariz bazı şeyler var. Sizin de bahsettiğiniz gibi. Mesela mutlaka izin alınıyor kazılar için. Bakanlık, bürokrasi. Zaten Kültür Bakanlığı, ya da genel olarak devlet seviyesinde yabancıya bakış, arkeolojiye bakış... Bunlar genel olarak az çok belli şeyler. Ama daha çok bu yabancı arkeolog-Türk arkeolog etkileşimi, iletişimi, çatışması, gizli çatışması, gerilimi gibi konularla ilgili ne düşünüyorsunuz?

Güven Arsebük: Gizli çatışma yabancı-Türk arasında yok. Gizli çatışma arkeologlar arasında var. Hani ben Hans'la da çatışabilirim, Kamil'le de çatışabilirim. Yani farketmiyor. Menfaat meselesi.

Türkiye'de çocuklar, yabancı arkeologlara dört bakış açısı vardır. Bir: Yabancılara karşı tümenden aleyhtarsındır. "*Elalemin yabancısının kutsal Anadolu toprağında ne işi var?*" dersin. İki: Sende aşâğılık kompleksi olduğu için ve sen zaten o işi yüzüne gözüne bulaştırdığın için, sende daha iyi bir iş yapacak olursa Hans'ın düşmanıdır, George'un düşmanıdır, François'nın düşmanıdır. Üçüncüsü, ki bence doğrusu: "*Kardeş, gel beraber yapalım. Burada pasta o kadar büyük bir pasta ki, sen de dilimini yersin, ben de dilimini yerim. Beraber yapalım.*" vardır. Bir de dördüncü vardır, o da, bence en tehlikelilerden bir tanesidir: Aşırı yabancı hayranı olmak.

Bir rastlantı sonucu çocuklar ben üç üniversite mezunuyum. Bir tanesini Türkiye'de okudum. Bir tanesini Almanya'da okudum. Bir tanesini Amerika'da okudum. Yani, benim yabancılarla olan ilişkim çok iyi. Üstelik Amerikan Koleji'nden mezunum. Yani çocukluktan yabancı etkilerle büyüdüm. En tehlikelisi, yabancı düşmanı olmak kadar yabancı hayranı da olmaaktır. O çok tehlikelidir. Yani bir tanesi bu ekstremdir, ötekisi o ekstremdir. Ne yabancının kör kör hayranı olmak, ne de kör kör parmağım gözüne düşmanı olmak doğrudur.

Bir şey daha söyleyeyim; ben genel müdür olsaydım, her başvuran yabancıya da izin vermezdim. O da ayrı bir şey. İstersen bana "faşist" de. Ben faşist değilim. Ama bir adam, hiçbir deneyimi yok. University of Louisiana'dan mezun olmuş, doktora yapmış, gelmiş bilmemne höyüğünü kazanmak istiyor. Burası tecrübe tahtası değil! Sen bir parça eğitimi genişlet, bir parça yayın yap. Bir parça bilgi sahibi ol, gel o höyüğü kaz. Ama burası eğitim alanı, yahut da tecrübe tahtası değil. Açıkça söyleyeyim, ben genel müdür olsaydım, her yabancıya gözüm

kapalı, hayranlıkla, “Aa. O Amerikalı.” yahut, “Oo. İsviçreli.” yahut ne bileyim, “Oo. Danimarkalı. Gelsin kazsın.” demezdim. Kişisel yargım.

Oğuz Erdur: Bu da ne kadar doğru bir genelleme, bilmiyorum ama, Arkeoloji camiasında çok da şovenist yaklaşımlar yok gibi geliyor. Bunun şöyle sebepleri olabilir: Klasik Arkeoloji dersiniz, Türk-İslam öncesi dönemle ilgili bir bilgi alanı. Prehistorya dersiniz, işte Evrim Teorisi vesaire sebebiyle bağnaz bir takım yaklaşımların dışında bir eğitimden geçmek, ya da en azından öyle bir bakış açısına sahip olmak gerekiyor...

Güven Arsebük: Türkiye’de şoven yaklaşımlar vardır. İstanbul’da yoktur. İstanbul’da da su yüzünde yoktur. Fakat Kadıköy yakasının doğusuna gittiğin anda Türkiye’de büyük şoven yaklaşımlar vardır.

Oğuz Erdur: Arkeoloji camiasında?

Güven Arsebük: Arkeoloji camiasında ilginçtir, çoğu zaman şoven yaklaşımları uygulayan arkeologlar da aleyhinde oldukları kişilerin ülkelerinde doktoralar yapmışlardır. Yani, Almanya’da doktora yapmıştır, Alman’ın aleyhindedir. Şoven bir yaklaşımla “O herif bir halt bilmez.” der. Amerika’da yapmıştır, Fransa’da yapmıştır. Gayet şoven yaklaşımlar vardır. Hem de çok vardır.

Oğuz Erdur: O zaman su yüzüne fazla çıkmıyor. Söylem düzeyine fazla çıkmıyor.

Güven Arsebük: Söylem düzeyine pek çıkmaz. Çünkü neden? Nedenini söyleyeyim: Türkiye’de eleştiri yapılmaz da ondan! Yoksa eleştiri yaparsan söylem düzeyine çıkardı. Hatta yine çocuklar, isim vermeden söyleyeceğim, bu konuda bir resepsiyonda büyük bir kavga olmuş. Neredeyse yumruklaşma düzeyine olay gelmiş. Ve zavallı Haluk Abbasoğlu tesadüfen orada olduğu için araya girerek onları Haluk ayırmıştı.

Oğuz Erdur: Şimdi bütün bu konuşmalar sırasında bir şey aklıma geldi. Ben 2001 yılında araştırmam için Türkiye’ye geri geldiğim ilk zamanlarda, Ayla Ödekan vasıtasıyla sizinle tanışmıştım, bilmiyorum hatırlıyor musunuz. Sizin ofisinize gelmiştim. Ben kabaca ne yapmaya çalıştığımı size anlatıyordum. Çok da net bilmiyordum gerçi o zaman. El yordamıyla bir yerlere gitmeye çalışıyordum. Ve işte diyordum ki: *“Hem bir şekilde Amerika’daki bir okuyucu kitlesine yönelik olarak yazmak zorundayım tabii ki, çünkü tezimi orada savunacağım, oradaki antropolojik teori ortamına yazıyorum. Her ne kadar arkeoloji ile ilgili çalışıyor olsam da sonuçta, eninde sonunda Türkiye’deki Arkeoloji’nin sosyal ortamıyla ilgili bir kültürel antropoloji çalışması yapıyorum ben. Ama diğer taraftan da bunun buradaki insanların da okuyacağı, Türkiye’deki akademisyenlerin, arkeologların, sosyologların da ilgisini çekecek bir şey olmasını istiyorum...”* İşte böyle bir sohbet sırasında şöyle demiştiniz siz bana...

Güven Arsebük: Sana ne söylediğimi çok iyi hatırlıyorum.

Oğuz Erdur: Bana *“Mümkün değil. Hem buraya, hem oraya tez yazamazsın. Birisinden birisini seçmek zorundasın.”* demiştiniz.

Güven Arsebük: Hâlâ da aynı kanıdayım.

“Türkiye’deki eleştiri geleneği fevkalade iyidir!”

Oğuz Erdur: Şimdi bununla bağlantılı olarak bir şey söyleyeceğim o zaman. Bir taraftan benim araştırma süresi bayağı bir uzadı. Daha dişe dokunur bir materyal toplamak için bir yıl fazladan Türkiye’de kalmış oluyorum. Öteki taraftan da aslında araştırmanın ötesinde bir angajmana dönüşmeye başladı bu olay benim için. İşte bu mülakatlar, platform, “*Bir şeyler yapalım. Arkeoloji’le toplumun ilişkisi, bu önemli bir şey.*” kaygısı. Yani tabii bunlar şu aşamada çok çıplak önermeler halinde. Bunun altı nasıl doldurulur? Bunu kalkıp da tek başına doldurmak değil mesele. Onun için “*Bir Ortak Atölye Çalışması yapalım. İnsanlar gelsin konuşsun. Bir tartışma ortamı oluşsun.*” vesaire gibi kaygılar.

Ama şimdi bunları yapabilmek için, bu bahsettiğiniz şeylerin bana düşündürdüğü, genel ortamla ilgili aşılması çok zor bir takım problemler var. Yani Türkiye’de örneğin bir eleştiri geleneği yok. Benim anladığım anlamda yani...

Güven Arsebük: Türkiye’de eleştiri geleneği vardır. Türkiye’de eleştiri geleneği fevkalade iyidir. Şöyledir Türkiye’de eleştiri: Bir adamı eleştiriyorsan onun hakkında söyleyeceğin en son şey onun karısının hafifmeşrep olduğudur! Türkiye’de eleştiri vardır!

Oğuz Erdur: Aynen! Demek istediğim şey aynen bu!

Güven Arsebük: Birisi hakkında en sonunda sen “*Onun karısı hafifmeşrep kadının tekidir. Ben bilirim.*” dersin, bu iş biter.

Oğuz Erdur: Dolayısıyla, birisinin yazısını ele alıp, bunun üzerinden eleştiri yapmak neredeyse mümkün değil. Bildiğiniz eleştiri! Zaten bilginin ilerleme metodu olan eleştiri! Yani “*Amerikalılar ya da Avrupalılar sütten çıkmış ak kaşıktır.*” anlamında söylemiyorum ama en azından ortaya çıkıp da, “*Bu makaleyi ele alıyorum. Şuralarına katılıyorum. Haklıdır. Sezar’ın hakkı Sezar’a. Ama şu açılardan eleştirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Burada böyle böyle problemler vardır. Bu yazının içinde açıkça ya da gizli bir biçimde bunlar ifade edilmektedir...*” filan demek...

Güven Arsebük: “Neden?” Neden mi bu Türkiye’de yapılmadı?

Oğuz Erdur: Hayır. “*Ben bunu nasıl yapacağım?*” diye bir derdim var. Bunu yapmak istiyorum. Ve yine orasıyla burası arasında kalıyorum.

Güven Arsebük: Türkiye’de bu yapılmaz. Neden yapılmaz, bir kere onu konuşalım. Türkiye’de bu Doğu’nun kültürüne aykırı olduğu için yapılmaz. Türkiye’de birisini eleştirirsen – yani ciddi eleştiri tabii, standard bir eleştiriden bahsediyorum “*İyi tarafı da var, kötü tarafı da var. Arkadaş bunlar bunlar yanlıştır.*” Yahut da “*Ben bunlara katılmıyorum çünkü burada şu şu şu eksiklikler vardır.*” diyemezsin. – Dersen karşıdaki sana alınır, küser, seni düşman beller. Ve Türkiye’de kimse de kimseye alenen düşman olmak istemediği için – Dikkat edin, “*alenen*” diyorum. Yoksa herkes birbirinin kuyusunu kazar! – Ama alenen düşman olduğunu göstermemek için böyle bir eleştiriye gidilmez.

Ve çocuklar bakın çok ilginç bir şey: Amerika’ya gitmek için Fulbright mesela burslar verir. Ve senin Fulbright’a sunduğun projeyi, Fulbright üç tane akademik hakeme gönderir. Ve hakemlerden “*Bu proje nasıldır?*” diye bilgi ister, yahut yargı ister. Eleştiri ister. Pek çok kimse, hiçbir işe yaramadığını bildiği bir projeye “*Aman Necla bana küsmesin. Ben Osman’ı kızdır-mayayım.*” diye “*Harika proje.*” yanıtını verir.

Yani, Türkiye’de bu gelenek maalesef vardır. Ben böyle bir projeyi birkaç yıl önce yerin dibine soktum çıkardım. “*Böyle bir şey olmaz. Bunun için değil Amerika’ya Jamaika’ya bile gidilmez.*”

Hiçbir şey olmayan bir projedir.” diye bir rapor verdim. Çok inandığım Fulbright, nasıl olduysa bilmiyorum, söylediklerimi projeyi öneren kişiye aktarmış. O günden beri yolda karşılaşırsak kafasını öbür tarafa çeviriyor. Yani bana küs. Kızdı. Ama ben yine aynı şeyi yaparım. Yani o proje bugün yine önüme gelse aynı şeyi yaparım. Hatta bu projeye benzer bir proje bundan üç hafta evvel elime geçti. Aynı yargılarımı ilettim. “Nasıl olsa selam vermiyor. Bundan sonra verse ne olur, vermese ne olur!” diye aynı kişiyi eleştirdim.

Onun için eleştiri bizde olmaz. Çünkü eleştiri Doğu’da yoktur. Doğu’da birini eleştiremezsin. Eleştirirsen sen onun düşmanı olursun. Batı’da bu vardır. Batı’da eleştiri yapılır. Ancak tabii bir de şunu düşünmek lazım, Batı’daki eleştirilerin de tümü bilimsel içerikli değildir. Batı’daki eleştirilerin bazıları da, özellikle üniversite çerçevesinde, *yükselmek* içindir. Sen Güneş Duru’nun ne kadar çok yanlış yaptığını bir eleştiride anlattıysan, ikiniz aynı üniversitede *yükselmeyi* hesaplıyorsanız, sen daha çabuk yükselirsin ona kıyasla. Yani, bir de onu düşünelim. Sen de söyledin, Batı’daki herkes de süttan çıkma ak kaşık değil.

“Yavaştan Cezayir’e biletlerinizi ayırtın!”

Ama Türkiye’de eleştiri o anlamda yapılmaz. Türkiye’de eğer sen ileride Türkiye’de bir iş bulmayı düşünmüyorsan, Amerika’ya gidip doktoranı verdikten sonra Cezayir üniversitelerinde kalmayı düşünüyorsan, eleştiri yapmanı öneririm Türk Arkeoloji’si konusunda!

[Kahkahalar!]

Çok ciddiym! Ve yapılması gerekir. Ve yapılırsa çok iyi olur. Hiç olmazsa herkes şapkasını çıkarıp önüne koyar. Ama anlamsız şekilde değil. Ciddi bir şekilde. Bilimsel bir şekilde eleştiriler yaptığın zaman, herkes çıkarır şapkasını önüne koyar ve “*Yahu bak! Böyle bir adam da bir şeyler yazmış. Ben o herifi görürsem ayaklarını kırarım amma, hiç olmazsa doğruyu söylemiş!*” der. Aksi halde, pek yürümez.

Oğuz Erdur: Yani bunun yolu o zaman “*Cesaretin varsa yap!*” mıdır? Ya da “*Türkiye’deki üniversite ortamından beklentilerin yoksa o zaman yap eleştiri.*” midir?

Güven Arsebük: Daha açık nasıl söyleyeyim? “*Cezayir’e git!*” dedim.

Oğuz Erdur: O zaman Amerika’da kalayım hocam. Niye Cezayir’e yolladınız beni! Sürgüne yolladınız beni yani!

[Kahkahalar!]

Güven Arsebük: Cezayir kötü bir yer değil. Cezayir o kadar kötü bir yer değil.

Güneş Duru: O zaman biraz biz bu kitabı yaptıktan sonra Cezayir biletlerini...

Güven Arsebük: Yavaş yavaş!

[Kahkahalar!]

Oğuz Erdur: Bize Cezayir yolları!

Güven Arsebük: Ucuz sezondan alın biletlerinizi! Yani... yapılması gereken bir şey. Ama tekrar ediyorum, Türkiye’de insanlar eleştiriye tahammül edemezler.

Oğuz Erdur: Peki hocam o zaman şu sözlerinizi de yayınlatabilir miyiz? Yani en azından eleştiri vesaire ile ilgili sözünü ettiğiniz genel durumu tespit etmek açısından.

Güven Arsebük: Metni önce bana gösterdikten sonra, gayet tabii. Niye olmasın? Bunlar benim kişisel yargılarımdır. Ben bunların böyle olduğuna inanıyorum. Başkası kalsın desin ki “*Güven Bey yanlış diyor.*” Niye yanlış olduğunu da buyursun söylesin.